

Norsk Oljemuseum
25 år på Kjerfholmen

To klimaavtaler og to klimautstillinger

Norsk Oljemuseum har hatt to utstillinger om klima. Begge spiller på sett og vis samtiden de er laget i, og har noen fellestrekk med de to store klimaavtalene verden har lent seg på: Kyoto og Paris.

Av Ole Kvadsheim

Utenriksminister Espen Barth Eide oppsummerte klimaforhandlingene i Dubai i 2023 med følgende setning: «Elefanten i rommet er fossil energi, og nå ser vi den endelig».²¹ Striden på klimatoppmøtet hadde stått om hvordan avtalepartene skulle omtale fossil energi – skal den fases ut, eller skal den fases ned? I slutterklæringen ble landene enige om en formulering om «å omstille energisystemene fra fossil til fornybar energi.»

På samme måte som fossil energi omtales som en «elefant i rommet» i globale klimaforhandlinger, kan klima oppfattes som en elefant i rommet på et museum om norsk oljehistorie. Da Norsk Oljemuseum åpnet dørene for 25 år siden ble sammenhengen mellom fossil energi og klima vist frem, men uten en egen utstilling om klima. Det kan virke fjernt i dag. Oljepolitikken er i 2024 en av de klimapolitiske sakene som vies mest oppmerksomhet, og skaper mest splid. Litt fordi olje- og gassnæringen står for en betydelig del av Norges samlede utslipp. Men mest fordi norsk

olje og gass medfører utslipp når den brennes i andre land. Isolert sett gir det utslipp på rundt det tidobbelte av Norges samlede utslipp.²² Å snakke om olje og gass og dens virkning på samfunnet uten å nevne klima fremstår i dag umusikalsk.

I april 2013 fikk elefanten en egen utstilling: «Energi – problemet eller løsningen». I mai 2019 ble utstillingen erstattet av «Klima for endring». Begge de to utstillingene er talende for sin tid, og fanger opp noe av tidsånden og hvordan den preget klimadebatten. Ikke minst er utstillingene talende for noen av de avveiningene en institusjon som Oljemuseet står i, og hvordan museer kan/ bør balansere i en debatt som preges av store avstander og uforsonlighet.

Balansegang mellom to skyttergraver

I en undersøkelse utført av det britiske analysebyrået YouGov sommeren 2019, ble det kartlagt hva folk i Europa og USA tror om klimaendringene.²³ Ti prosent av de forespurte i Norge mente den gang at klimaet i verden

Bildet er fra utstillingen «Klima for endring» som åpnet i 2019. Kulen i midten av utstillingen representerer jorden, og skifter gradvis farge fra blått til rødt, for å illustrere at kloden blir varmere. Foto: Shadé B. Martins/Norsk Oljemuseum

ikke endrer seg, eller at klimaendringene ikke er forårsaket av mennesker. I en EU-studie tatt opp tre år senere svarte 25 prosent at de forholdt seg tvilende til om det i hovedsak er menneskelig aktivitet som fører til global oppvarming.²⁴ Norge stakk seg i begge undersøkelsene ut som et land hvor det er vanligere å tro at menneskelig aktivitet har liten eller ingen påvirkning på klimaet.

På den andre enden av skalaen finner man en ganske betydelig gruppe (28 prosent i Norge, ifølge YouGov) som mener at det er svært eller ganske sannsynlig at menneskeskapte klimaendringer vil føre til at menneskeheten utslettes. Undersøkelsen kan og bør tas med en klype salt. At folk sier de ser på klimakrisen som en trussel mot menneskeheten som art, trenger selvfølgelig ikke bety at de faktisk tror det. Den høye svarprosenten kan delvis skyldes at folk svarer det de tror spørsmålsstiller vil høre. Gjennom å oppgi at de tror på en forestående apokalypse, sier de kanskje egentlig «jeg tar klimaendringene på alvor, og mener konsekvensene er dramatiske» – altså et utslag av konformitet. På den andre siden kan man også se for seg at noen av dem som svarer at de ikke tror på menneskeskapte klimaendringer, gjør det delvis for å markere avstand til grupper de ikke identifiserer seg med, eller til en klimapolitikk de synes er for inngripende.

Om tallene likevel legges til grunn, peker de mot at halvparten av befolkningen, i sum, har inntatt en ytterpunktholdning til klimaendringene:

Enten at menneskers utslipp av klimagasser har lite eller ingenting å si for verdens klima, eller at utslippene er i ferd med å endre verden på en slik måte at menneskehetens dager snart kan være talte.²⁵ Med så store avstander i folks virkelighetsoppfatning er det ikke rart debatten om klima, produksjon og bruk av fossil energi og utslippskutt er polarisert og til dels fastlåst.

Dilemma

Oljemuseets første utstilling om klima «Energi – problemet eller løsningen» (2013), kan sees som et forsøk på å bringe de to sidene nærmere hverandre gjennom å skape innsikt i noen av de avveiningene verden sto (og står) overfor. Et stikkord for utstillingen var «dilemma». Drivhuseffekten setter menneskeheten i en situasjon hvor vi må velge mellom ulike onder og veie ulike hensyn opp mot hverandre. Vi står i et dilemma mellom klima og naturvern så vel som mellom klima og velstand/fattigdomsbekjempelse.²⁶

Utstillingen presenterte påstander fra de ulike sidene i klimadebatten, illustrert med to karakterer som kjefte på hverandre fra hver sin side av rommet. Og den la frem fordeler og ulemper med noen av de teknologiene som kan tenkes å bidra til utslippsreduksjoner. På vei ut fra utstillingen måtte publikum velge mellom en av to dører, en hvor det sto «Det kan fort gå godt» og en hvor det sto «Det kan fort gå galt». På den måten måtte publikum selv å ta stilling til hva de trodde om fremtiden.

De to utgangene fra utstillingen tvang gjestene til å ta stilling til hva de trodde om fremtiden. Foto: Shadé B. Martins/Norsk Oljemuseum

Figurene med hver sin megafon presenterer hver sine argumenter, og avbilder Bellona-leder Fredric Hauge og daværende administrerende direktør for Norsk olje og gass, Gro Brækken. Foto: Shadé B. Martins/Norsk Oljemuseum

Dilemmaene har ikke blitt mindre aktuelle med årene, og dukker regelmessig opp i nyhetsbildet i nye former. Hvor mye natur er det riktig av Norge å bygge ned for å produsere lavutslippsenergi fra vindturbiner? Hvor mye mindre blir oljefondet dersom Norge slutter å lete etter olje og gass, slik Klimautvalget 2050

tok til orde for? Hvor mye kan vi drive opp energiprisene gjennom grønn politikk, før det koster mer enn det smaker? Med Fosen-aksjonene i 2023 seilte ytterligere et dilemma opp og satte dagsorden i flere uker: Hva gjør vi når klimapolitikken kommer i konflikt med urfolksrettigheter? Er vindturbinene på Fosen

et utslag av det forholdvis nye begrepet «grønn kolonialisme».²⁷

Barn av Kyoto

«Energi – problemet eller løsningen» åpnet nesten nøyaktig 15 år etter at Norge signerte Kyoto-protokollen. Til tross for at 15 år er lang tid, er det fristende å se utstillingen som et slags barn av verdens første bindende klimaaftale. Om man skulle oppsummert Kyoto med ett ord, ville man ikke vært helt på jordet om man foreslo «dilemma». Kyoto-rammeverket tok på mange måter innover seg at klimakrisen fordret gode avveininger: Mellom vekst, velstandsutvikling og omfordeling på den ene siden og virkningsfulle klimatiltak på den andre.

Målet var, litt satt på spissen, å få til utslippsreduksjoner på en slik måte at vi ofret minst mulig av alt det andre mennesker trenger for å leve gode liv. Klimakrisens mange dilemmaer ble forsøkt løst gjennom å legge ansvaret på de rike landene, men samtidig åpne for bruk av såkalte «fleksible mekanismer», som stimulerte til at tiltakene ble gjennomført der vi fikk mest kutt for pengene.

De fleste lavhengende fruktene finnes i fattigere land. Det skyldes blant annet fravær av avgifter på utslipp i disse landene. Hvis Norge har en CO₂-pris på for eksempel 1000 kr vil alle klimatiltak som koster mindre enn 1000 kr per tonn bli gjennomført i markedet. Gjennom

høye avgifter har land som Norge allerede presset gjennom de mest effektive innenlandske kuttene. I et land uten en slik avgift vil det finnes klimatiltak som er nesten gratis å gjennomføre, men som ikke blir noe av. Selv om rike land har langt høyere utslipp per innbygger, har fattige land høyere utslipp relativt til BNP. Et gjennomsnittlig tonn med CO₂ vil, i kroner og øre, føre til en mindre verdiskapning i fattigere land.²⁸

Fattige land kunne gjennom Kyoto gjennomføre egne utslippsreduksjoner og motta kvoter i tråd med hvor mye de hadde kuttet. Kvotene kunne deretter selges til rike land som ikke hadde tilgang på de samme lavhengende fruktene. På den måten la Kyoto-rammeverket opp til at fattige land kunne tjene penger på klimaomstillingen, og øke levestandarden for sin befolkning. Rike land kunne dermed betale for billige og effektive kutt utenlands, heller enn å gjennomføre dyre og ineffektive tiltak innenlands. I dilemmaene mellom utslippskutt, vekst og omfordeling søkte Kyoto å sikre verden mest mulig av alle tre.²⁹

Kyoto leverte utslippskutt i tråd med målsetningene, men det er ikke opplagt hvor mye av kuttene som faktisk skyldtes avtalen. De vestlige landene fikk solid drahjelp av økonomiske nedgangstider, da særlig finanskrisen i 2007. De fleksible mekanismene var heller ingen udelte suksess. Mye tyder på at fattige land fikk utdelt kvoter som følge av utslippsreduksjoner som ville

blitt gjennomført uansett.³⁰ Det skapte tvil om hvorvidt de vestlige pengeoverføringene til fattige land egentlig hadde en klimaeffekt.

Ideene bak «Energi – problemet eller løsningen» har en del likhetstrekk med Kyotos søkelys på effektivitet og gode avveininger. Kyoto ble utvidet til å gjelde frem mot 2020, men fra og med 2015 har den forvunnet i skyggen av etterfølgeren, Paris-avtalen.

Fra Kyoto til Paris

Paris-avtalen representerte på mange måter et paradigmeskifte i forståelsen av klimakrisen, og hvordan den kan løses. Rammeverket skiller seg fra Kyoto-avtalen på flere fundamentale punkter.

I motsetning til Kyoto er den utpreget nasjonalt orientert. Landene er ikke lenger forpliktet til å sikre en gitt mengde globale utslippsreduksjoner, men til å kutte en gitt prosent i sine egne nasjonale utslipp sammenlignet med et tenkt «business as usual»-scenario. Med «business as usual» menes utslippsprognoser i et tenkt scenario hvor landet ikke førte klimapolitikk.

Paris-rammeverket har riktignok en mekanisme som kan stimulere til kostnadseffektive klimakutt i fattige land, finansiert av rike land: betingede mål. Fattige land kan rapportere inn mer ambisiøse mål enn hva de reelt har forpliktet seg til, men samtidig si at gjennomføringen av disse er betinget at rike land finansierer dem.

Men i motsetning til Kyoto er det ikke iverksatt ordninger som skal gi rike land insentiver til å være med å betale. Interessen for å finansiere disse målene har dermed vært liten³¹ Med Paris-avtalen ble kostnadseffektivitet langt på vei byttet ut med «eksempelets makt».

Samtidig representerer Paris et stort steg bort fra dilemma-tenkning, og over mot et mer kompromissløst fokus på utslippsreduksjoner. Det innebærer en skjerpelse av målsetningene. Der avtalepartene i Kyoto-rammeverket snakket om togradersmålet, begynner man med Paris å snakke om 1,5 grad.³² Skiftet er interessant, ettersom tidsintervallet mellom Kyoto og Paris hadde gjort det mindre, ikke mer, overkommelig å nå togradersmålet.

Likevel preges Paris-avtalen av en til tider euforisk optimisme. Slutterklæringen, som alle landene signerer på, er krystallklar på at 1,5-gradersmålet lever videre. Men slutterklæringen forplikter ikke. De faktiske målsetningene under Paris-avtalen består av et sett med nasjonalt fastsatte bidrag. Summen av alle disse bidragene er ikke tilstrekkelig til å nå verken 1,5-, eller togradersmålet. Legger man til at de færreste av avtalemålene vil bli nådd, befinner vi oss trolig nærmere tre enn to grader.

Barn av Paris

I 2019, fire år etter at Paris-avtalen ble signert, åpnet en ny klimautstilling på Oljemuseet.

**ENERGI
ENDRER
SAMFUNN**
ENERGY CHANGES SOCIETY

1. **Target planning** involves the identification of the target audience for the advertisement. This involves understanding the needs, interests, and demographics of the target audience.

2. **Message development** involves the creation of a message that is tailored to the target audience. This involves determining the key benefits of the product or service and how to communicate these benefits in a way that is compelling and persuasive.

3. **Media selection** involves the choice of the media through which the advertisement will be distributed. This involves considering factors such as the reach, cost, and effectiveness of different media options.

4. **Execution** involves the actual production and distribution of the advertisement. This involves working with a creative agency or in-house team to develop the advertisement and ensuring that it is distributed through the chosen media channels.

5. **Evaluation** involves the measurement of the effectiveness of the advertisement. This involves tracking key performance indicators (KPIs) such as sales, leads, and brand awareness to determine the impact of the advertisement.

1992 0000 0000

© 2000 Blackwell Science Ltd
Journal of Internal Medicine 247: 353–360

Veggen viser verdens energiforbruk over tid, fordelt på ulike energikilder. Foto: Shadé B. Martins/Norsk Oljemuseum

«Klima for endring» fremstår på mange måter som et slags barn av Paris-avtalen. Optimismen som preget de første årene etter Paris-avtalen, fant veien inn i utstillingen. Den fremhever høye ambisjoner for produksjon av fornybar energi, og utvikling av ny klimateknologi.

Klimastreikende ungdommer gir håp for fremtiden. Investorer mener fossil-investeringer er for risikable, mens det statlige grønne investeringsfondet Nysnø er lønnsomt. Innen de neste 10 årene skal Stavanger, Trondheim, Oslo og Bergen ha redusert utslippene sine med alt fra 80 til 100 prosent. Verdens utslipp må ned mot null innen 2050, og Norge kan ikke være noe unntak. Det etterlatte inntrykket er at alvoret har gått opp for oss, og at vi gjør det vi kan og må for å nå målene fra Paris.

Utstillingen forsøker å gi svar på hva som er løsningen, og hvilke politiske grep som kan og bør gjennomføres for å kutte ut omtrent alle utslipp i løpet av 30 år: All økonomisk vekst må skje uten bruk av fossil energi, oljefondet skal styre unna olje og gass, CO₂-fangst- og lagring må oppskaleres og alle fly skal bli elektriske innen 2040. Kort sagt, «det må skje en energirevolusjon». Dilemmaer og avveininger er erstattet av en nærmest deterministisk tro på hva som skal skje, og hvilke tiltak som vil monne. Her spiller ikke bare statene, men også individet en sentral rolle. I tillegg til oppfordringer om å stemme på partiene med den tydeligste

klimapolitikken, kan besøkende lese om hvilke livsstilsendringer de bør ta for å redusere sine egne utslipp.

Den ene veggen i utstillingslokalet legger imidlertid en demper på stemningen. Den viser utviklingen i energibruk de siste 300 årene, fordelt på ulike energikilder, og viser en fossilandel (olje, kull og gass) som ligger påfallende stabilt på rundt 80 prosent de siste tiårene – store klimaambisjoner til tross. Hva som er grunnen til at fossilandelen ligger så stabilt som den gjør, kommer ikke frem. Veggen gir et lite hint om at resten av utstillingen delvis opererer i en parallell virkelighet.

I tiden

«Klima for endring» bør forstås i en større kontekst, og bidrar til en diskusjon rundt kulturinstitusjoner, og særlig museers, rolle i møte med klimakrisen. I en interessant artikkel av Lene Christensen (publisert i tidsskriftet Museum), kan man lese om et økende politisk press mot kulturinstitusjoner i Storbritannia.³³

Museer som Tate, Liverpool Museum og Natural History Museum har alle erklært klimakatastrofe. Museum Association UK som organiserer britiske museer, jobber for at museene i økende grad skal stimulere til mer klimahandling. Så godt som alle museer i Storbritannia har kuttet bånd til fossile næringer. Det kan virke som institusjonenes samfunnsoppdrag er i rask utvikling.

Klimaaktivister har tydeligere forventninger om at institusjonene også skal fungere som et politisk verktøy for en kraftigere klimapolitikk. Ikke minst oppfordrer den internasjonale museumsorganisasjonen ICOM alle museer til å bidra til en bærekraftig framtid.³⁴

Utviklingen kan skyldes en rekke faktorer. Det kan være et uttrykk for et helhjertet engasjement og genuin trang til å rope varsku om klimaendringer og tap av naturmangfold. Alternativt kan det skyldes en trang til å tilpasse seg andres forventninger om hva som er rett, og unngå å stikke seg ut. I artikkelen «Klimapolitikk og det norske språk» tar økonomiprofessor ved UiB, Sigve Tjøtta, utgangspunkt i Adam Smiths teorier fra *The Theory of Moral Sentiments* (1759), og drøfter hvorvidt den voldsomme bruken av begreper som «grønt skifte» og «bærekraft» kan skyldes et ønske om å vise tilhørighet og skape en konformitet.³⁵

Problemet med den typen konformitet er, ifølge Tjøtta, at det sløyer språket, og den kritiske tenkningen. Vi blir så vant til å høre bestemte begreper og utsagn at vi slutter å tenke over hva de faktisk betyr. I «Klima for endring» kan man lese at å gå over til elbil, ladet på norsk strøm, gjør at du ikke har utslipp i bruk. I en annen faktaboks på samme vegg kan man lese at det er klimavennlig å spare på strømmen siden strømmen du sparer kan erstatte fossil energi på kontinentet. De to påstandene kan åpenbart

ikke være sanne samtidig (det er den siste som er riktig).

Begrepet «bærekraft» kan være et eksempel på noe av det samme. I mange tilfeller brukes ikke begrepet først og fremst for å opplyse, men for å vekke positive assosiasjoner, vise at man er med, tar «samfunnsansvar» og ikke stikker seg ut. Dersom begrepet ikke først og fremst brukes til å formidle noe substansielt, blir det tappet mer og mer for mening.³⁶

Tjøtta skriver: «Plakaten «bærekraft» brukes fordi alle andre gjør det. Å stille ut plakaten er å tilpasse seg andre sine forventninger om hva som er rett. Å stille ut plakaten er å være en del av det konforme.»

At museer, i likhet med banker, fotballklubber, akademiske institusjoner, for ikke å snakke om oljeprodusenter bruker krefter på å vise hvor opptatt de er av «bærekraft», reiser noen interessante problemstillinger. Ønsket om å bruke museer for å få besøkende til å mene bestemte ting, *kan* gå på bekostning av institusjonenes troverdighet som kunnskapsformidler. Det kan svekke institusjonenes rolle som samlingsplass for ulike segmenter av befolkningen og gjøre museumssektoren mer homogen. Å erstatte (eller supplere) målet om å informere og stimulere til refleksjon med et mål om å etterlate spesifikke følelser eller inntrykk, er ikke uten videre uproblematisk. Hvor grensen skal gå er i hvert fall ikke opplagt.

Noe av problemet med «Klima for endring» kan ligge i at den dels beveger seg over i det formanende – at den blir for insisterende på hvordan publikum skal forstå verden. Når det skjer i kombinasjon med at budskapet ikke oppleves som troverdig, kan det skape en avstand. De fleste vet at Oslos klimagassutslipp ikke kommer til å gå ned med 95 prosent på seks år, og at Equinor er lønnsomt (mens Nysnø - i alle fall foreløpig – ikke er det). Når slike påstander ukritisk presenteres som sannheter, skjer det noe med troverdigheten til den helhetlige fortellingen. Få, om noen, land styrer reelt sett etter 1,5-gradersmålet. Etterspørselen etter fossil energi øker i takt med at vi blir flere mennesker samtidig som andelen som lever i fattigdom går ned i et tempo uten historisk sidestykke.³⁷ Redusert fattigdom er de fleste enige i at er en god ting. Men utviklingen skaper utslipp og klimaendringer. Klimapolitikkens mange dilemmaer har ikke forsvunnet selv om vi snakker mindre om dem.

Det er også en fare for at budskapet i «Klima for endring» glir inn i konformiteten som Sigve Tjøtta beskriver. Vi er vant til å høre om denne typen ambisjoner. Så vant at vi ikke nødvendigvis tenker klart over hva det ville betydd om landene, og for så vidt kommunestyrene, faktisk mente alvor med dem. Deler av budskapet behandles trolig av det den nylig avdøde samfunnsøkonomen Daniel Kahneman (1934–2024), i boken *Thinking fast and slow*,

kalte «system 1»: Hjernens raske, automatiske, ubevisste og emosjonelle respons til situasjoner og stimuli.

Veien videre

Den politiske diskursen rundt klima har vært i kontinuerlig endring gjennom de 25 årene Oljemuseet har eksistert, og kanskje særlig gjennom de 11 årene museet har hatt en egen utstilling om klima. Det i seg selv gjør det vanskelig å lage en fortelling som holder seg relevant over tid. Både «Energi - problemet eller løsningen» og «Klima for endring» har på godt og vondt vært barn av sin tid, med den konsekvens at de blir utdaterte når tidene endrer seg. Sammenlignet med mange av de øvrige temaene som håndteres på museet er klima et område som må bearbeides oftere.

Om ikke lang tid skal utstillingen fornyes igjen. Hva som kommer i stedet, gjenstår å se. Om det i det hele tatt bør være et mål å prøve å fange opp tidsånden får være et åpent spørsmål. Ting endrer seg fort. Det eneste vi kan vite med sikkerhet er at klima fortsatt kommer til å ha en sentral plass i Oljemuseets utstilling.